

18.4.2018

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

HE 16/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Eduskunnan talousvaliokunta on pyytänyt Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry:ltä lausuntoa asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa annetusta hallituksen esityksestä. Lausunnonaan kuluttajaliitto keskittyy henkilötietojen käsittelyyn ja palvelunkäyttäjien tasa-arvoon.

Henkilötietojen käsittely

Lain 65 §:ssä on tarkoitus säätää kiinteästä korvauksesta suoran valinnan palveluntuottajalle. Kiinteän korvauksen suunnitellaan perustuvan niin sanottuun kapitaatiomalliin. Kiinteän korvauksen määrittelyssä huomioitavat tarvetekijät on tarkoitus määritellä kansallisesti. Tätä varten Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tarvitsee yksittäisiä henkilöitä koskevia tietoja kyseisistä tarvetekijöistä. Näitä tarvetekijöitä olisivat kunkin henkilökohtaiset terveyteen ja elämänvaiheeseen liittyvät riskitekijät ja sairaushistoria; tietoja hankittaisiin Kelasta, Väestörekisterikeskuksesta ja Tilastokeskuksesta. Tiedot ovat suurelta osin salassa pidettäviä, minkä vuoksi säännökseen ehdotetaan sisällytettäväksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tietojensaantia koskeva säännös.

Kuluttajaliitto on sitä mieltä, että asiaa ei ole tarkasteltu kansalaisten oikeuksien kannalta: sen vaikutuksia ei ole tarkasteltu perustuslain 10 §:sä turvatun yksityiselämän suojan taikka EU:n yleisen tietosuojasetuksen kannalta. Lakiesityksessä eikä sen perusteluissa ei tarkkaan määritellä, mitä tietoja THL voisi muilta toimijoilta vaatia.

18.4.2018

Kuluttajaliitosta on tärkeää, että asiaan liittyvät yksityiselämän suojaan ja henkilötietojen käsittelyyn liittyvät kysymykset käsitellään riittävän huolellisesti. Ihmisten kansallisen ja EU-lainsäädäntöön perustuvia henkilötietoihin liittyvistä oikeuksista on huolehdittava, mukaan lukien tietojen tarkastusoikeus. Lisäksi tietoturvan pitää olla riittävä.

Palvelunkäyttäjien tasavertaisuus

Kuluttajaliitosta olisi tärkeää huolehtia siitä, että kansalaiset saavat tasavertaisesti palveluita koko Suomessa, myös eri maakuntien alueilla. Suomen eri alueilla palveluvalikoimat eivät kuitenkaan tule olemaan samanlaisia. Esimerkiksi haja-asutusalueille ei voi syntyä yhtä runsasta palvelutarjontaa kuin kaupunkeihin. Suomessa voi olla myös alueita, joissa on käytännössä vain yksi palveluntuottaja. Samoin soitejärjestämislain mukaiset palvelulupaukset voivat olla jossain määrin erilaisia. Kuluttajaliitto pitää tärkeänä, että myös ihmisten kielelliset oikeudet turvataan.

Kuluttajaliitto on myös huolissaan siitä, että uudistuksen myötä palvelujärjestelmä saattaa pirstaloitua, ja riskinä on, että ihmisten pääsy palveluihin hankaloituu entisestään. Erityisessä riskiryhmässä ovat paljon palveluita käyttävät ja heikoimmassa asemassa olevat ihmiset. Näitä ovat esimerkiksi pitkäaikaissairaat, vanhukset tai jonkin vamman omaavat henkilöt, joiden kyky valintojen tekoon on rajoittunut tai puuttuu kokonaan. Uudistuneessa palvelujärjestelmässä tullaan tarvitsemaan merkittävästi enemmän palvelunohjausta, jotta ihmiset löytävät tarvitsemansa palvelut.

Hallitus on linjannut, ettei verotus saa kiristyä sote-uudistuksen myötä. Tämä lisää painetta asiakasmaksujen korotuksille maakunnissa, mikäli maakunnan tulot eivät riitä kattamaan menoja. Palvelumaksuissa maksurasitus kohdistuu erityisesti pitkäaikaissairaille ja paljon palveluja käyttäville ihmisille. Kuluttajaparlamentin kyselyn (2016, n=2 537) mukaan monet pitkäaikaissairaat kipuilevat jo nyt toimeentulonsa kanssa ja tinkivät omasta terveydenhoidostaan. Kuluttajaliitto katsookin, että asiakasmaksujen korotukset estäisivät yhdenvertaisuuden toteutumisen. Asiakasmaksuja koskevaa lainsäädäntöä on tarkoitus tarkastella erikseen käsiteltävänä olevasta lainsäädännöstä. Kuluttajaliitto haluaa kuitenkin jo tässä yhteydessä todeta, että tällä hetkellä terveyskeskumaksuja peritään koko Suomessa Helsinkiä lukuun ottamatta. Kuluttajaliitto on perusteltua, että terveyskeskustasaisen perusterveydenhuollon pitää olla maksutonta koko Suomessa. Tällöin kaikki suomalaiset olisivat tämän asian suhteen tasavertaisia.

Ehdotettu valinnanvapausmalli on monimutkainen ja vaikeasti hahmotettava, ja siksi ihmisillä tulee olemaan vaikeuksia todellisuudessa vaikuttaa omiin palveluihinsa. Lisäksi osalla ihmisistä ei välttämättä ole riittäviä valmiuksia vertailla palveluntuottajia ja tehdä tietoon perustuvia valintoja, jotka mahdollistaisivat heille parhaiten sopivat palvelut ja hoidon. Kuluttajaliiton mielestä uudistuksen myötä tarvitaan huomattavasti aiempaa enemmän neuvontaa ja ohjausta, jotta asiakkaat pystyisivät tekemään perusteltuja valintoja.

18.4.2018

Asiakkailla tulee olla riittävästi tietoa palveluista ja eri palveluntuottajista, jotta he voivat tehdä valintoja ja vaikuttaa omiin palveluihinsa. Tiedon pitää olla ymmärrettävää, vertailukelpoista ja ajankohtaista. Lisäksi vertailutiedon tuottajan pitää olla riippumaton, puolueeton ja luotettava. Ottaen huomioon eri ihmisten erilaiset tarpeet ja mieltymykset riittävän tiedon tuottaminen on erittäin vaikeaa.

Palvelunkäyttäjän oikeudet

Valinnanvapauden piiriin tulevien sote-palvelujen asiakkaiden oikeuksia koskeva sääntely puuttuu hallituksen esityksestä kokonaan. Tällä hetkellä kuluttajansuojalainasäädäntöä sovelletaan yksityisiin terveyspalveluihin sekä palvelusetelillä hankittuihin terveyspalveluihin.

Lakiehdotuksen asiakasseteliä ja henkilökohtaista budjettia koskeviin säännöksissä ei ole mainintaa kuluttajansuojalain soveltumisesta. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa palvelunkäyttäjien oikeudet jäävät epäselviksi. Asiakasseteliin ja henkilökohtaiseen budjettiin liittyy samoja piirteitä kuin nykyisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä annetun lain mukaiseen palveluseteliin. Sekä asiakasseteliä että henkilökohtaista budjettia koskevaan säädökseen pitääkin Kuluttajaliiton mielestä lisätä vastaava sopimussuhdetta ja kuluttajansuojaa koskeva maininta, mikä on nykyistä palveluseteliä koskevassa laissa.

Hallituksen esityksessä palvelunkäyttäjien oikeudet jäävät muiltakin osin tulkinnanvaraisiksi ja epäselviksi tai jopa puuttumaan kokonaan. Kuluttajaliitto katsookin että, valinnanvapaus tarvitsee tuekseen vahvan ja laajan asiakkaansuojan, joka tulee kirjoittaa selkeästi lainsäädäntöön. On tärkeää, että valinnanvapauden piiriin tuleviin ja muihin sote-palveluihin sovelletaan kuluttajansuojan periaatteita riippumatta siitä tuottaako palvelut julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin palveluntuottaja taikka hankkiiko palvelunkäyttäjä palvelut erikseen vai yhdistettynä kuluttajansuojan piiriin kuuluviin lisäpalveluihin. Säännökset voisivat koskea esimerkiksi palveluiden virheen määrittelyä (laatu ei ole lupauksen, säädösten tai sopimusten mukaista) ja seuraamuksia, palvelun viivästymistä, sopimusten muutostilanteita sekä asiakkaan oikeutta viedä palveluja koskeva riita tuomioistuimen ulkopuolisen riitojenratkaisuelimen ratkaistavaksi.

Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry

Juha Beurling
Pääsihteeri